

La Ricarda: una mirada antropològica

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler

Universitat Autònoma de Barcelona

DOI: <http://dx.doi.org/10.5565/rev/periferia.654>

Resum

Aquest article està pensat com una aproximació a la importància i al valor de la casa Ricarda des de la investigació antropològica. És una revisió del context i l'experiència de la casa, viscuda a través de les metodologies utilitzades des de la disciplina per tal de confeccionar una proposta d'intervenció.

Paraules clau: Antropologia; proposta d'intervenció; patrimoni; metodologies qualitatives.

Abstract

This article has been thought as an approach to the importance and value of La casa Ricarda from an anthropological perspective. It is a context and a first person experience review of the methodologies used within the discipline to develop an intervention proposal.

Keywords: Anthropology; intervention proposal; heritage; qualitative methodologies.

Introducció

El propòsit d'aquest article és introduir i redimensionar, des d'una mirada antropològica, el valor de La Ricarda com a Bé Cultural d'Interès Local (BCIL) de Catalunya. La gènesi d'aquest estudi s'emmarca dins l'assignatura Seminari de teories i recerques antropològiques avançades del grau d'Antropologia Social i Cultural de la UAB. D'aquesta manera, el projecte que se'ns van encarregar com a classe, consistia en dur a terme una aproximació de la casa de vidre des de l'angle que nosaltres consideréssim més adient per poder entendre l'immoble, tot això, posant a prova les metodologies qualitatives que, des de la disciplina antropològica, són fonamentals per a la recollida de dades i d'informació rellevant d'un context determinat.

Així, després de la posada en escena en un espai completament desconegut per a nosaltres, la intenció era esbossar un seguit d'intervencions per tal que la casa, tot i el seu rerefons històric-simbòlic, es pogués vincular amb la gent del Prat i, amb aquest vincle creat, fer néixer una nova manera d'entendre l'emplaçament:

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropológica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

un espai digne de ser viscut, recordat i apreciat. Cal afegir que, de totes maneres, les limitacions de l'estudi són clares: La Ricarda és una propietat privada, per tant, abans de poder dur a terme cap pla d'intervenció s'hauria d'acordar un conveni entre la família Gomis i l'ajuntament (incloent les associacions interessades en dur a terme el procés proposat) per tal de poder fer realitat les nostres formulacions. Arribats aquest punt ens agradaria considerar les limitacions de l'estudi, ja que, vam haver de realitzar tot l'estudi en tres setmanes. D'aquesta manera creiem que el condicionant temporal ha limitat en bona mesura el grau de profunditat del nostre treball.

Context i situació de La Ricarda

A La Ricarda se la pot mirar de moltes maneres diferents, i des de totes les visions possibles podríem desenvolupar un relat inèdit. ¿Què fa de La Ricarda un espai emblemàtic, més enllà de ser considerada només una casa? Aquesta és la qüestió que no vam parar de plantejar-nos des del primer dia. Molta gent queda sorpresa, en primera instància, pel seu mimetisme amb l'entorn, la manera en la que s'integra amb el paisatge que l'envolta, del qual en forma part com un element més del territori. També és peculiar el procés en el qual es va desenvolupar el projecte de la casa: el treball conjunt del propietari i l'arquitecte, la distància (el disseny és producte d'una relació epistolar entre ambdós), el període històric o la durada del projecte. Tot plegat dona com a resultat un espai en que cada element té un significat concret i un motiu de ser. Una altra possible aproximació a La Ricarda, és des de seva rellevància històrica; ja que un element essencial en la construcció del valor simbòlic i patrimonial de la casa és el seu paper representatiu entre els cercles intel·lectuals durant el franquisme. En un context de decadència sociocultural generalitzada, La Ricarda esdevingué un refugi d'artistes de tota mena entre els quals trobem personatges reconeguts internacionalment com John Cage, Mercè Cunningham, Josep Maria Mestres Quadreny, Carles Santos, Antoni Tàpies, Joan Miró o Joan

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropològica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

Brossa, molts d'ells vinculats al projecte Cobalt 49 del que també formava part Joaquim Gomis i al que es va unir Ricard Gomis posteriorment (Genís i Planelles, 2016).

A aquest grup d'artistes procedents de diferents àrees del coneixement els mantenia units l'esperança de recuperar l'esperit de les avantguardes del període d'entreguerres, que havia progressat durant l'anterior República però que s'havia perdut després de la Guerra Civil. La Ricarda va convertir-se en l'epicentre de nombroses festes i reunions organitzades, que acollien multitud de personatges que poden emmarcar-se dins d'aquest tarannà transformador (García i Murillo, 2014).

Intercanviant opinions entre estudiants de diferents disciplines

Nosaltres vam tenir l'oportunitat d'apropar-nos a la seva història a través d'una visita guiada per la casa de la mà de Marita Gomis, filla de Ricard Gomis i actual copropietària de La Ricarda. Aquesta presa de contacte amb la casa va propiciar un major enteniment de l'entorn en tots els sentits contextuals, sobretot arquitectònic, històric i simbòlic. La vinculació d'aquests ens ha ofert la suficient informació per a poder concebre el valor de la casa des d'una perspectiva antropològica, la qual ha donat lloc a una proposta de la qual parlarem més endavant.

Actualment, la Casa Ricarda ofereix visites guiades, i per primera vegada, estudiants d'antropologia vam compartir l'espai amb estudiants de primer i segon curs del cicle formatiu PIDOD (Projecte i direcció d'obres de decoració); els uns interessats pel mobiliari, els altres interessats per la il·luminació. A més a més hi havia dues parelles d'arquitectes que van estar amb totes nosaltres durant la ruta. D'aquesta manera vam poder posar a prova les metodologies pròpies de la investigació social per tal d'observar l'interès dels estudiants de les altres disciplines que ens acompanyaven. Així, vam començar a recollir dades a través de l'observació participant des del primer moment que ens vam trobar amb tots els estudiants. A continuació, exposarem les

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropològica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

dades més significatives de la recol·lecció efectuada durant aquell matí del vint-i-vuit d'octubre del dos mil divuit.

La majoria d'estudiants feien servir els telèfons mòbils com a eina per enregistrar tots els detalls possibles de l'experiència a La Ricarda; a través, sobretot, de fotografies, vídeos i notes de veu. En un moment donat de la visita ens vam dividir en dues parts per tal de dinamitzar la ruta i que així ens fos més fàcil moure'ns en els espais més reduïts de dins l'habitatge. Mentre uns escoltaven el discurs de la Marita asseguts al terra del saló o sala principal, als altres se'ls hi va donar permís per passejar lliurement pels voltants de la casa. En lloc de portar llibretes, la majoria d'estudiants de la branca de disseny utilitzaven uns mapes on hi preniem apunts directament a sobre, i on també hi feien dibuixos; després vam entendre que ho feien així perquè l'exercici que se'ls hi demanava als de primer curs era el d'estructurar el mobiliari per tal d'adaptar-lo a un perfil concret de client i, per tant, el registre de dades directament sobre el mapa els hi era molt més útil.

Així doncs, a través de preguntes als grups d'estudiants que en aquell moment no estaven fent la visita guiada amb la Marita, vam saber que els de primer curs estaven sobretot al cas de l'espai, i els de segon, atents a la forma que la llum canviava dins d'aquest espai. Els arquitectes (els quals no tenien cap compromís acadèmic) es dedicaven a passejar i gaudir de la casa. Una vegada acabada la visita, vam aprofitar per parlar amb un grup d'estudiants de disseny. Els vam preguntar quina havia estat la seva impressió de la visita i de La Ricarda, en general. Ens van dir que el preu de l'entrada els hi semblava barat en relació al que suposaven que seria el manteniment de l'immoble, també ens van reconèixer que evidentment aquesta era una obra dissenyada per gent de classe alta, i que indiscutiblement representava el màxim clixé de l'època. Tot i això, la seva conclusió final sobre la casa va ser que, a banda de representar una peça arquitectònica excel·lent, els semblava un espai molt social i familiar (tenint en compte també el valor històric que se li atribueix).

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropològica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

Sensacions

Pel que respecta a les nostres pròpies sensacions, en canvi, ens agradaria dir que les opinions dins del grup van ser polaritzades. A uns la construcció ens va semblar familiar i acollidora, mentre que als altres ens va semblar més freda. En el que vam coincidir sens dubte, però, és que el discurs que acompanyava la visita guiada estava totalment encarada a alumnes amb coneixements tècnics; concretament d'estudis de disseny i arquitectura. De totes maneres, vam poder aprofundir en les nostres qüestions personals a través de l'entrevista realitzada a la Marita al final de la visita del segon grup. Per aquest motiu (les limitacions de discurs i les restriccions explicatives sobre la casa) és pel que a continuació proposarem una sèrie de mesures d'intervenció per tal que un ventall més ampli de públic (sobretot gent del Prat) tingui l'oportunitat de gaudir i entendre els orígens de la casa.

Foto 1. Taula de treball al sortir del jardí.
(Enric Aranda Nieto, 28/9/2018 CC).

Foto 2. Interior de la Ricarda. Enric
(Aranda Nieto, 28/9/2018 CC).

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropològica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

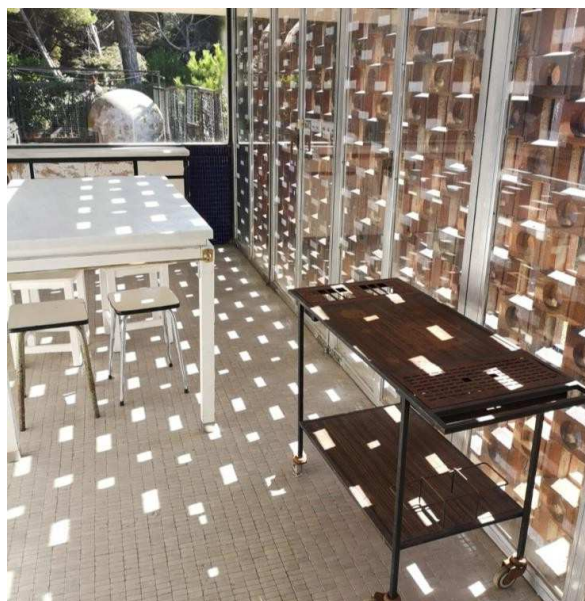

Foto 3. Cuina de la Ricarda. (Zareth Bedoya Aguirre, 28/9/2018 CC)

Proposta d'intervenció

Els nostres objectius i punts de partida són principalment: el reconeixement local de la Ricarda, transformant-lo en un centre sociocultural, respectant i mantenint l'essència familiar de la casa. Primerament, volem donar a conèixer la memòria històrica de La Ricarda als pratencs amb l'objectiu de crear un vincle emocional entre la població i aquest espai, és a dir, fer que se la sentin seva. Tanmateix, també volem lluitar per la conservació de la casa i ho farem convertint-la en un centre sociocultural. Paral·lelament, no volem perdre la feina que durant aquests anys la copropietària de La Ricarda ha fet en obrir les portes de la seva residència i en relatar la seva història i la importància arquitectònica d'aquest memorable habitatge. És per això que no volem deixar de fer les visites guiades, però sí que ens proposem que aquestes puguin ser enteses des d'altres disciplines, per generar un discurs sobre la història i

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropológica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

el present de la casa no només des de l'enfocament arquitectònic o del disseny. D'aquesta manera, la finalitat del nostre projecte, la qual engloba els tres objectius esmentats anteriorment, és diversificar l'oferta cultural del Prat a través de La Ricarda, per tal de potenciar la seva importància dins de la història del municipi i fomentar la seva conservació. La intervenció l'adreçarem a la població del Prat, la qual l'hem dividit en tres grups d'edat: infants, joves i gent gran. Les tècniques metodològiques que farem servir s'adaptaran a cada grup d'edat i variaran entre: l'entrevista semipautada, les històries de vida i l'enquesta. Abans d'argumentar el projecte, creiem oportú citar que aquest es farà seguint un conveni amb l'ajuntament i la família de La Ricarda, per tal de regular els termes legals a l'hora de fer les activitats i visites proposades. D'aquesta manera, procedirem a desenvolupar les tasques que farem i amb quines entitats treballarem amb cada grup.

Activitats per a infants

L'objectiu és apropar als nens a La Ricarda a través del joc. Som conscients que és molt complicat que els infants compreguin la importància d'aquest espai històric, però el que sí que podem fer és ajudar-los a que prenguin consciència del territori en el qual viuen i de la localització de la casa. Per tal d'introduir nocions sobre la fauna i flora que hi ha al Prat –i les que es troben a La Ricarda- farem uns tallers a les escoles sobre la biodiversitat del poble on viuen, intercalant-ho amb entrevistes als professors i als propis infants. Un cop assolit aquests conceptes bàsics, organitzarem sortides pel territori que finalitzaran a La Ricarda. Aquestes activitats es realitzaran a través del joc, de contes i de petites representacions teatrals.

Totes aquestes tasques les duem a terme a les diferents escoles del Prat. Tanmateix, ens agradaria que es fessin potser de manera més esporàdica, amb agrupacions escoltes i esplais del poble, ja que al Prat coincideix que hi ha la Federació Catalana d'Esplais, anomenada Fundesplai. Coneixem la tasca educativa que duen a terme aquestes entitats i les volem fer partícips, per tal que puguin crear i proposar activitats relacionades amb el nostre projecte.

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropológica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

Activitats per a joves

Pretenem apropar als joves a La Ricarda donant-los l'oportunitat de gestionar activitats de caràcter sociocultural dins la casa. L'elecció d'aquestes activitats recau en mans dels joves del Prat, ja que seran ells qui les proposaran, no seran imposades en cap moment. D'aquesta manera, caldrà fer una petita recollida de les necessitats que la població d'aquesta franja d'edat li manca al seu poble a través d'enquestes i entrevistes. Aquelles que es vegin factibles, les durem a terme, de manera transversal amb els joves, a La Ricard. Per apropar-nos a la població jove del Prat ho farem a través d'entitats joves del poble, a les biblioteques i als punts de la ciutat on es concentrin més joves.

Activitats per a gent gran

L'objectiu és que la gent gran pugui conèixer la importància de La Ricarda i prengui consciència de la història del seu poble. Això ho farem a partir d'una ruta singular. L'inici d'aquesta es farà a la plaça de l'Església del Prat i finalitzarà a La Ricarda. A la plaça, es muntarà una petita exposició amb plafons d'imatges i textos per tal de contextualitzar la casa i la família a l'època. També s'explicarà la importància arquitectònica de l'habitatge i el lloc on està edificada. A més a més, serà desmuntable, ja que les rutes es faran esporàdicament. L'objectiu de la ruta és que, un cop arribats a la casa, la gent pugui traslladar-se a l'època en la que va ser construïda i utilitzada com a punt de trobada d'artistes i intel·lectuals, per tal que d'aquesta manera compreguin el nivell d'importància històrica i arquitectònica que aquesta va abastar.

Som conscients que hi una població adulta dins el municipi, i tenim la intenció, a part de convidar-los a participar a les activitats adreçades a la gent gran, de crear activitats relacionades amb l'esport, amb el spotting i gastronòmiques, ja que son activitats popularitzades pels pratencs i pratenques que es poden relacionar amb La Ricarda. La metodologia emprada en aquest grup d'edat seran les històries de vida, per generar el discurs de l'exposició i les entrevistes.

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropológica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

Proposta per a les visites guiades

L'objectiu és canviar el discurs de les visites guiades per tal que arribin a un públic ampli, sigui quina sigui la seva disciplina. Aquestes es faran esporàdicament, depenent de la demanda de gent que la vulgui visitar. Aniran adreçades, principalment, a gent de fora del Prat. El discurs de la visita inclourà la història de la casa i de la família, les vivències d'aquesta dins la casa, sense deixar de banda la importància arquitectònica. Per tal que siguin més atractives s'hi projectaran vídeos de l'època, imatges tant de la família com de la seva construcció.

La durada de la intervenció està prevista en un any i onze mesos i compta amb les cinc fases successives. La primera fase s'anomena presa de contacte. Començarà al gener i tindrà una durada dos mesos. Contactarem amb les associacions del Prat, amb l'Ajuntament i les escoles per tal d'apropar-nos al públic, al qual volem dirigir la intervenció, per tal de proposar-los i informar-los del nostre projecte. La següent fase és la de documentació. Durant els sis mesos següents, del març a l'agost, recollirem les necessitats que té la població jove i començarem a fer una recerca exhaustiva sobre les fonts històriques tant del Prat com de La Ricarda. La tercera fase és la del disseny, des del mes de setembre fins al mes de febrer. Aquesta etapa consistirà a dissenyar totes les activitats esmentades anteriorment i en agrupar i seleccionar el material per a dur a terme les visites guiades a La Ricarda. Al març durem a terme la fase de la realització i durarà un total de cinc mesos, en els quals farem realitat el projecte. Passat el mes d'agost de vacances i amb l'inici d'un nou curs al setembre, tindrà lloc la fase d'avaluació, en la qual farem una recollida de dades per saber com està influint a la població del Prat, a La Ricarda i a la família el nostre projecte, per tal de millorar tots aquells aspectes que manquen. D'aquesta manera, estarem els dos mesos següents perfeccionant el projecte i al novembre, el reprendrem. Un dels valors que volem que perduri en tot el projecte és que es treballi de manera transversal amb la població del Prat i amb la família de La Ricarda. També comptarem amb la participació de l'Ajuntament, de l'Arxiu Històric, de la Biblioteca municipal, de la Ràdio, l'aeroport i mitjans de comunicació municipals, juntament

Enric Aranda; Zareth Bedoya; Iona Palau y Clara Soler, *La Ricarda: una mirada antropológica*, perifèria 23(2), desembre 2018

revistes.uab.cat/periferia

amb les entitats i escoles esmentades anteriorment. A més a més, és necessari treballar amb un equip de gent d'origen pluridisciplinari, és a dir, amb historiadors, talleristes, dissenyadors i biòlegs, juntament amb tota la gent voluntària que es vulgui sumar al projecte per fer de La Ricarda una casa de tots/es.

Conclusions

Arribats aquest punt, i basant-nos amb tot el que s'ha descrit fins al moment, creiem oportú introduir la importància de la Casa Ricarda en relació al concepte de patrimoni entenent-lo com un registre de la memòria social, d'un passat i d'un present compartits i viscuts; a través de les propostes d'intervenció descrites, creiem que la casa hauria de ser conservada com a Bé Cultural d'Interès Local (BCIL), ja que respon al que nosaltres considerem com a tal: una aportació en la reconstrucció de la memòria col·lectiva social del Prat de Llobregat, la memòria històrica, i també la memòria arquitectònica de Catalunya. Considerem, després de l'estudi realitzat, que la Casa Ricarda no hauria de quedar-se com un espai fòssil sinó com un espai viu que se segueixi reinventant i renovant a través de les inquietuds i desitjos de la societat actual, d'acord amb la voluntat de la Marita Gomis –tal com ens va explicar a l'entrevista durant la visita a La Ricarda.

Bibliografía

García, S., & Murillo, A. (2014). *La Ricarda, la casa de vidre*. Barcelona: Sense of Motion.

Genís, M., & Planelles, S. J. (2016). La Ricarda. Casa Gomis, de la natura al racionalisme i viceversa. *TAG - Revista institucional del Col·legi d'Aparelladors, Arquitectes Tècnics i Enginyers d'Edificació de Tarragona*, 76, p. 31-32.

<https://www.raco.cat/index.php/TAG/article/view/310429/400396>